

Bencsik Péter • Kövér Lajos
Horváth Levente Attila • Pelyach István

TÖRTÉNELEM

A nemzetállamok korától a II. világháborúig

7

Bencsik Péter • Kövér Lajos
Horváth Levente Attila • Pelyach István

TÖRTÉNELEM

A nemzetállamok korától a II. világháborúig

7

Mozaik Kiadó – Szeged, 2020

MINDENKIHEZ!

Magyarország diáksága a mai napon kezébe veszi történelemtankönyvét, hogy az újkor végének és a jelenkor elejének történelmével megismerkedjen. Tanulmányozzuk, hogyan alakultak ki a 19. század második felében Európában a nemzetállamok, miközben még fennmaradtak a gyarmatosító birodalmak is. A 20. század első felében két világháború, gazdasági és politikai válságok, diktatúrák sokasága okozott emberi tragédiákat.

A gyerekeket a tudatlanságtól és a mind bonyolultabbá váló világunkban való teljes eltévedéstől csak közelmúltunk alapos megismerése mentheti meg!

Ez készletet minket arra, hogy ezeket az eseményeket részletesen tanulmányozzuk.

A történelmi események tanulmányozása mellett **ismerjük meg a korszakban élt emberek életének mindennapjait**, a szédítő gazdasági és technikai fejlődést is. Ma már természetes dolog, hogy utazáskor autóba ülünk, és ha besötétedik, felkapcsoljuk a villanyvilágítást. Pedig a 19. század közepén az emberek még nem tehették meg ezeket.

Lássuk, hogyan állt talpra a magyarság 1849 után, az elvesztett szabadságharcot követően.

A 20. század első felében katasztrófák sorozata sújtotta hazánkat is. **Az első világháborús vereség után az ország területe harmadára csökkent.** Az elvesztett területek visszaszerzésének vágya egyenesen vezetett a második világháborús részvételünkhöz, és ezzel egy még súlyosabb megrázkódtatáshoz.

A könyv szerzői felismerték azt, hogy mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a diákságnak, ha elindul ezen a bátor és nagy-szerű felfedező úton. Ezért a könyvet igyekeztek úgy megírni, hogy minél kevesebb verejtéket kelljen áldozni a tananyag elsajátításakor.

A tanuláshoz őszinte lelkesedést és kitartást kíván

a szerzők tanácsa

LATKERT.

MAGYAR

UTO
ÁLL

A NEMZET- ÁLLAMOK KORA

Az 1848-as forradalmak bukása után az ipari forradalom térhódításának köszönhetően gazdasági fellendülés bontakozott ki. A technikai fejlődés felgyorsult, új találmányok jelentek meg, amelyek átalakították az emberek hétköznapjait is. A gazdasági változásokkal párhuzamosan zajlottak a politikai események. A nemzeti eszmétől vezérelve új

államok jöttek létre. Az Amerikai Egyesült Államokban polgárháború tört ki a rabszolgaság kérdése miatt. Hatalmas gyarmatbirodalmak épültek ki, a nagyhatalmak szinte az utolsó szabad területeket is elfoglalták. Ellentétek feszültek az iparosodott országokon belül is. A munkások pedig egyre szervezettebben léptek föl jogaikért.

- Figyeld meg, hogy a rajzon látható várost, illetve a körülette elterülő tájat hogyan alakította át az ipari forradalom!
- Sorold fel, milyen közlekedési eszközöket látsz a képen! Ezek közül melyek az ipari forradalom korának találmányai?

2 A német egység megteremtése

- Milyen következményei voltak a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai békének?
- Mikor vált nagyhatalommá Poroszország?

15.1. Az egységes Németország létrejötte

NÉMETORSZÁG – A FÖLDRAJZI FOGALOM

A Német-római Birodalom – az ún. Első Birodalom – a 17. század közepétől több száz önálló kis fejedelemségből tevődött össze. Ez végül a napóleoni háborúk forgatagában szűnt meg. **Németország** tehát – Itáliához hasonlóan – **évszázadokon át csupán földrajzi fogalom volt.** A 19. század első felében a nemzeti mozgalmak hatására megszületett az egységes Németország vágya.

POROSZORSZÁG MEGERŐSÖDÉSE

A napóleoni háborúkban a hatalmas **Poroszország** egy hónap leforgása alatt összeomlott. **Napoleon bukását követően** viszont a Porosz Királyság néhány évtized alatt újra megerősödött, és **Európa egyik vezető hatalmává vált.** A poroszok mindenekelőtt a hadsereget fejlesztették.

A porosz fővárosban, **Berlinben elérkezettnek látták az időt arra, hogy katonai fölényüket kihasználva egyesítsék a német területeket** Poroszországgal. **E történelmi tett végrehajtását vállalta fel** az ország tehetséges és nagyratörő kancellárja*, **Bismarck** [biszmárk].

Bismarck útja a hatalomig

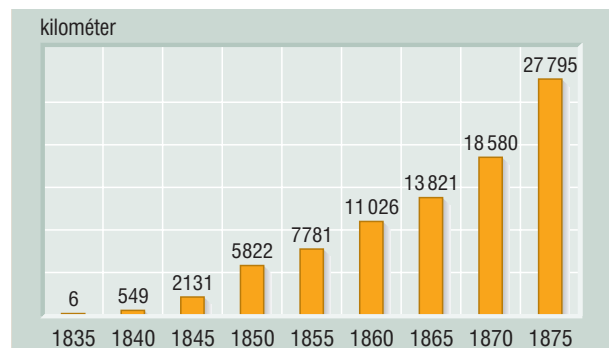
Otto von Bismarck, Németország megteremtője egyszerű nemesi családban született. Atyja lovaskapitány volt, anyja pedig egy tisztviselő lánya. Bismarck a híres göttingeni egyetem egyik legverekedőbb diákja volt. Fenegyereknek tartották, aki imád párba-jozni.

Az egyetem elvégzését követően állami szolgálatba lépett, majd a családi birtokon gazdálkodott. Politikusként 1848-ban tűnt fel a királyi és rendi előjogok védelmezőjeként. Mielőtt porosz miniszterelnök lett, többször tárgyalt Bécsben, majd Szentpéterváron, később pedig Párizsban volt nagykövet.

15.2. Krupp-ágyú az 1867-es világiállításon. A német ipar egyik fellelvára a Krupp-művek volt, ahol korszerű fegyvereket is gyártottak

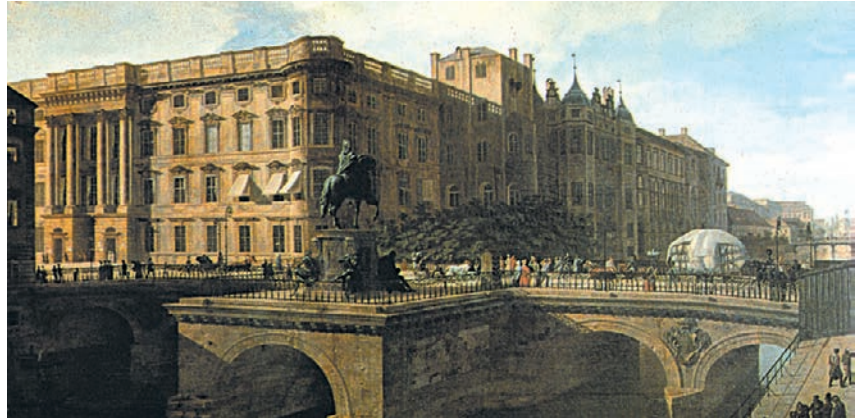

15.3. A vasútvonalak hosszának növekedése a német területeken. Melyik öt éves periódusban építették a legtöbb vasutat?

16.1. Otto von Bismarck, a „vaskancellár”

16.2. Berlin a 19. század közepén. A porosz főváros is hatalmas fejlődésen ment keresztül. Lakossága a 19. század első felében több mint duplájára nőtt

A takarékos osztrákok

Az 1866-os porosz győzelem egyik kulcsa az újonnan bevezetett hátultöltő puská volt. Ezzel a fegyverrel háromszor olyan gyorsan lehetett tüzelni, mint az előltöltős típusokkal. Ráadásul fekvve is használhatták a katonák, így kevésbé voltak kitéve az ellenség tűzének.

Pár évvel korábban – amikor még a két hatalom jobb viszonyban volt egymással – a poroszok elküldtek kipróbálásra néhány darabot az osztrák hadseregnek. A felszerelésért felelős osztrák tábornok azonban elutasította az új fegyver bevezetését. Arra hivatkozott, hogy a puská csak pocskékolja a drága lőszert.

A porosz győzelem után hamarosan a legtöbb ország bevezette a hadseregében az új fegyvert.

16.3. A porosz–osztrák háború döntő csatája Königrätznél. A porosz csapatok – főként jobb felszerelésüknek köszönhetően – szétűzték a Habsburg haderőt

A porosz terv megvalósítását két hatalom nézte igen rossz szemmel: Ferenc József Ausztriája és III. Napóleon Franciaországa. Mindkét uralkodó félt egy új, nagy területű, gyarapodó lélekszámú gazdasági és katonai nagyhatalom létrejöttétől.

Bismarck tisztában volt azzal, hogy a német területeket csak háborúval lehet Poroszországhoz csatolni. Tudta azt is, hogy a történelmi pillanat neki kedvez, hiszen a korszerű fegyverekkel felszerelt, hatalmas létszámú porosz haderőnek még pár évig nem lesz méltó ellenfele Európában. Így „a vér és a vas”, azaz a háború mellett döntött. A kortársak ezért is nevezték „vaskancellárnak”.

A POROSZ–OSZTRÁK HÁBORÚ

1866-ban kitört a porosz–osztrák háború. Bismarck kitűnően keverte a diplomáciai* kártyákat. Elérte Oroszország és Franciaország semlegeségét, ezzel Ausztriát elszigetelte. Az Olasz Királyság pedig természetesen támogatta a poroszokat, hadserege részt vett az Ausztria elleni harcokban.

A háború során **az osztrákok döntő vereséget szenvedtek.** Ezzel eldőlt, hogy a német egység létrehozása Ausztria kizárásával megy végbe.

17.1. A Német Császárság kikiáltása a versailles-i palota tükörtermében. Az eseményre 1871. január 18-án, Poroszország születésének 170. évfordulóján került sor

A POROSZ–FRANCIA HÁBORÚ

Poroszország ilyen nagymértékű megerősödését Párizsban nem nézhették tétlenül. Ezért **1870-ben kitört a porosz–francia háború. A porosz csapatok** néhány hét leforgása alatt **megsemmisítő csapást mértek III. Napóleon seregére.** Maga a francia császár is fogságba esett.

A megkötött béke kemény feltételeket tartalmazott Franciaország számára. A nyersanyagokban gazdag Elzászt és Lotharingiát Németországhoz csatolták, és a vesztesnek óriási hadisarcot is kellett fizetnie.

A NÉMET CSÁSZÁRSÁG KIKIÁLTÁSA

A franciák legyőzésével elhárult az akadály a német területek egyesülése előtt. **1871 januárjában Versailles-ban,** a palota káprázatos tükörtermében meghalt Poroszország, és **megszületett az egységes Németország.** I. Vilmos porosz király felvette a német császári címet. Ezzel létrejött a Második Birodalom, közismert nevén a Német Császárság.

Otto von Bismarckot 1862-ben nevezték ki porosz kancellárrá. Az alábbiakban a hivatalba lépésekor elmondott programbeszédéből olvashatsz egy részletet. Melyek ennek a legfontosabb gondolatai?

„Németország nem Poroszország liberalizmusára, hanem hatalmára figyel; Bajorország, Württemberg és Baden [német fejedelemségek] tanúsíthat engedékenységet a liberalizmus irányában, ezért mégsem fogja senki nekik tulajdonítani Poroszország szerepét; Poroszországnak össze kell szednie és együtt kell tartania erejét arra a kedvező pillanatra, amit már egynehányszor elveszítettünk. Poroszországnak a bécsi szerződés [értsd: az 1814-es bécsi kongresszus] szerinti határai az egységes államéletnek nem kedveznek; a kor nagy kérdéseit nem beszédekkel és többségi határozatokkal döntenek el – ez volt 1848 és 1849 nagy hibája –, hanem vassal és vérelel.”

17.2. A Német Császárság címere egy pénzérmén

1. Miért mondhatjuk, hogy Németország a 19. század elején csupán földrajzi fogalom volt?
2. Miért nevezték Bismarckot vaskancellárnak?
3. Milyen háborúkon keresztül vezetett az út az egységes Németország létrejöttéhez?
4. Kövesd végig a térképen, milyen területi változások következtek be a német egység megteremtése során!
5. Hasonlítsd össze az olasz és a német egység létrejöttének folyamatát! Milyen hasonlóságokat és különbségeket látsz?

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

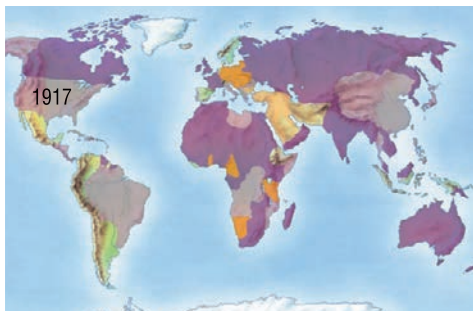
Az első világháború az emberi történelem egyik letragikusabb fejezete. A harcok addig soha nem látott méreteket öltöttek, és hatalmas áldozatokkal jártak. A technikai fejlődés árnyoldalaként a kifejlesztett fegyverek emberek millióit ölték meg. A háború sok szenvedést és nélkülözést hozott mind a frontok lövészárkaiban

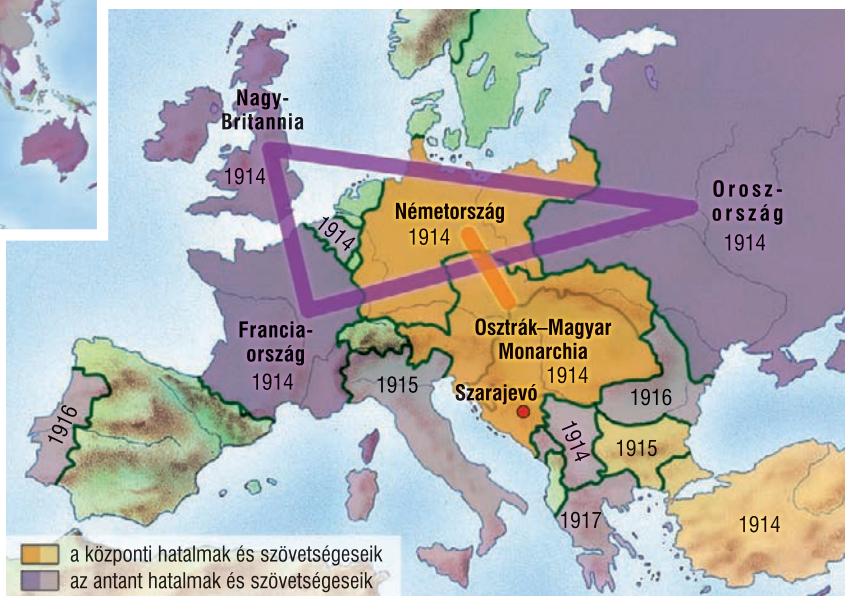
harcoló katonák, mind a hátszágban élő emberek számára. Ennek következményeként forradalom tört ki Oroszországban, amely elsöpörte a cári rendszert. A háború hatására más évszázados birodalmak is széthullottak, így megszűnt például az Osztrák–Magyar Monarchia is.

- Milyen fegyvereket, harci eszközöket látsz a képen?
- A rajz alapján állapítsd meg, hogyan növelték a védekezés lehetőségeit!
- Sorold fel, mi mindennel foglalkoznak a lövészárkokban lévő katonák!

17 Az első világháború kitörése

- Miért alakultak ki a nagyhatalmi ellentétek az imperializmus korában?
- Milyen következményei voltak az 1870-es porosz–francia háborúnak?

74.1. A szövetségi rendszerek, illetve a háborúban részt vevő országok és gyarmataik (a jelentősebb államok a háborúba lépés évével). Az atlasz segítségével keresd meg a térképen Szerbiát!

74.2. A sarajevói merénylet

74.3. Egy korabeli újság beszámolója a sarajevói merényletről. Olvasd el a címetek! Kit tartanak felelősnek a merényletért?

A HÁBORÚ ELŐZMÉNYEI

A 20. század elejére a nagyhatalmak ellentétei tovább éleződtek. Franciaország bármilyen áron vissza akarta szerezni Elzász-Lotharingiát, ezért állandósult a francia–német szembenállás. Németország erőteljesen fegyverkezett, és korszerű flottát épített, amelyet aggódva figyeltek Londonban. A Berlint Bagdaddal összekötő vasút építésének terve súlyosan sértette Anglia kereskedelmi érdekeit. A Balkánon az Osztrák–Magyar Monarchia érdekei ütköztek Oroszországéval. Itt a Monarchia terjeszkedésének útjában főként Szerbia állt, amely élvezte Oroszország támogatását.

Az első világháborút megelőzően két szembenálló katonai tömb alakult ki. Az egyik oldalon az ún. központi hatalmak – Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia – léptek szövetségre. Velük szemben az antant*, azaz Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország állt.

A HÁBORÚ KIROBBANÁSÁNAK KÖZVETLEN OKA

Ebben a feszült és bizalmatlan légkörben csak egy szikra kellett a háború kirobbanásához.

Az első világháborút közvetlenül kiváltó ok a sarajevói merénylet volt. 1914 nyarán egy szerb nacionalista szervezet tagja lelőtte a Bosznia-Hercegovina fővárosába látogató Ferenc Ferdinánd osztrák–magyar trónörökösét és annak feleségét.

Ez a terrorcselekmény indokot szolgáltatott arra, hogy az **Osztrák–Magyar Monarchia** leszámoljon Szerbiával. Így végül Ferenc József – Németország biztatására – **1914. július 28-án hadat üzent Szerbiának**. Ez azonban azt jelentette, hogy Szerbia védelmében Oroszország is hadba lépett. Ezt követően néhány nap alatt a két katonai tömb tagjai kölcsönösen hadüzeneteket váltottak. **Kitört az első világháború.**

A HÁBORÚ VALÓDI OKAI

Annak, hogy a balkáni válság világháborúvá tudott terebélyesedni, két mélyreható oka volt. **Egyrészt az imperializmus erőszakos**, a világ újrafelosztását célul tűző **területszerző politikája vezetett a háborúhoz**.

Másrészt a nacionalizmus légkörében a kormányok többé már nem bíztak egymásban: **bekövetkezett az európai diplomácia csődje**. Ez azt jelentette, hogy a 20. század elején a nagyhatalmak képtelenek voltak nézeteltéréseik békés, tárgyalásztal mellett történő rendezésére. „*A háború a politika folytatása más eszközökkel.*” – írta még korábban az egyik legnagyobb porosz katonai szakértő. 1914 nyarán is igaznak bizonyult ez a megállapítás.

MIÉRT VILÁGHÁBORÚ?

A háborúba hamarosan **több európai és Európán kívüli ország is bekapcsolódott** valamelyik katonai tömb mellett. A központi hatalmak oldalán Törökország és Bulgária lépett harcba. Az antant is igyekezett szövetségesei számát gyarapítani. Hozzájuk csatlakozott többek között Japán, majd a későbbiekben Olaszország, Románia és az Amerikai Egyesült Államok is.

Európán kívül is folytak harcok, így pl. Afrikában és Ázsiában is küzdöttek a szembenálló felek. A tengereken is történtek összecsapások, de itt a brit flotta végig fölényben maradt. **A legfontosabb hadszínterek Európában voltak**. A nyugati front Franciaország és Belgium területén húzódott. Keleten az orosz, délen pedig a balkáni, majd később az olasz front alakult ki.

Merényletek Sarajevóban

Ferenc Ferdinándot sokan próbálták lebeszélni arról, hogy az ellenséges érzületű tartományba, Bosznia-Hercegovinába utazzon. 1914. június 28-án a trónörökös feleségével mégis Sarajevóba látogatott. Az utcán haladó nyitott gépkocsira egy szerb merénylő bombát dobott. A gránát azonban arról lepattanva a következő autó utasait sebesítette meg.

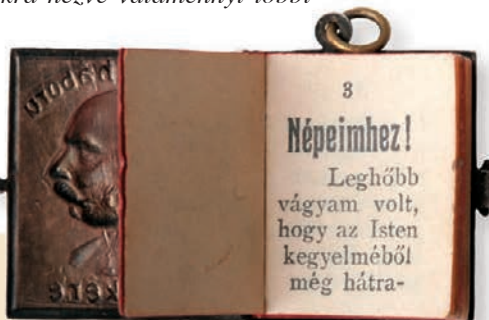
A városházára érve úgy döntöttek, hogy folytatják a programot, de egy kitérőt tesznek: meglátogatják a robbanás sérültjeit. Erről azonban elfelejtették értesíteni a sofőröket. Egy utcasaroknál ezért megállították a trónörökös autóját, hogy a helyes irányba tereljék.

Épp ott állt a zsúfolt járdán az első merénylő egyik társa, és előrántotta fegyverét. Egy detektív észrevette ezt, és közbe akart lépni, de hátulról leütötték. A közvetlen közlelől leadott pisztolylövésnek halálosan megsebesítették a trónörökösöt és feleségét.

Az antanthatalmak megegyeztek a majdani békekötés feltételeiről 1914 szeptemberében. Mit határozott el a brit, a francia és az orosz kormány?

„Az alulírottak, akiket erre kormányaik kellőképpen felhatalmaztak, a következő nyilatkozatot teszik: A brit, a francia és az orosz kormány kölcsönösen kötelezi magát, hogy a jelenlegi háború folyama alatt nem köt különbékét. A három kormány megállapodik, hogy ha a béke feltételeinek megbeszélésére kerül sor, a szövetséges hatalmak egyike sem állíthat fel békefeltételeket anélkül, hogy azokra nézve valamennyi többi szövetségessel ne jött volna létre előzetes megállapodás.”

75.1. Ferenc József a következő kiáltványt bocsátotta ki, amikor hadat üzent Szerbiának: „*Leghőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralévő éveimet a béke műveinek szentelhessem, és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam. A gondviselés másként határozott. [...] Mindent megfontoltam és meggondoltam. Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.*”

1. Milyen ellentétek álltak fenn a nagyhatalmak között a háborút megelőzően?
2. Milyen esemény volt a világháború kirobbanásának közvetlen oka?
3. Ismertesd a háború kirobbanásának valós okait!
4. Kik voltak az első világháborúban a szembenálló felek?
5. Olvasd le a történelmi atlaszról, hogy melyek voltak az antant és a központi hatalmak háborúba belépő szövetségesei! Keress a térképen néhány semleges* európai országot!

HAZÁNK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A magyar állam ezeréves történelmének megünneplésekor kevesen gondolták, hogy két évtizeddel később az ország területe a harmadára csökken. A vesztes világháború utáni zűrzavaros időszakban ez mégis bekövetkezett. Trianon nagy megrázkódtatást okozott, és alapvetően befolyásolta hazánk történetének további

alakulását. Az országon belüli nemzetiségi feszültségek ugyan megszűntek, viszont több millió magyar került határainkon túlra. A magyar kormányok fő célja ezért az elvesztett területek visszaszerzése lett. Ettől remélték az ország minden bajának megoldását. Ehelyett azonban egyre erősödtek a diktatórikus vonások.

- A rajz egy korabeli kisváros életét ábrázolja. Milyen épületeket, szobrokat figyelhatsz meg?
- Mit árul el a kép a korabeli Magyarország hétköznapi életéről?
- Olvasd el a tüntetők tábláinak feliratait! Mire utalnak ezek?

29 Az őszirozás forradalom

- Hogyan zárult az első világháború az Osztrák–Magyar Monarchia számára?
- Miért bomlott fel a Monarchia a háborút követően?

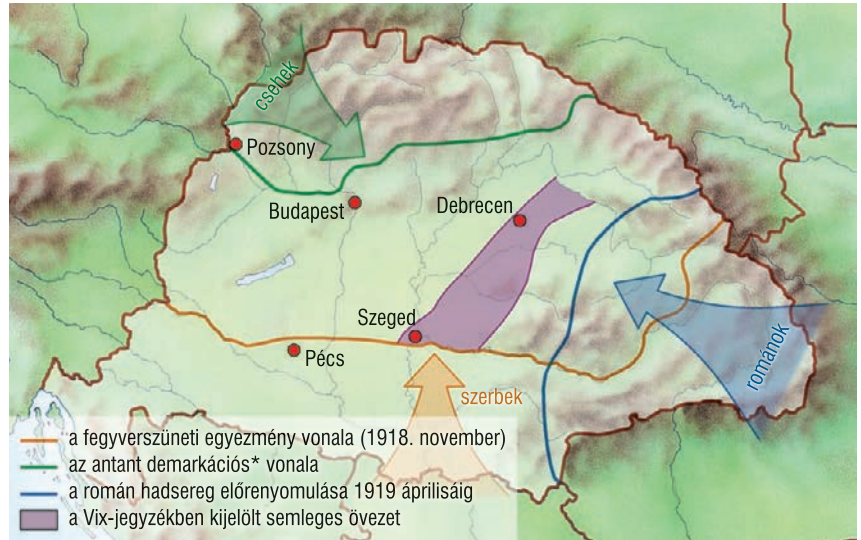
122.1. A történelmi Magyarország felbomlásának folyamata az első világháború utáni hónapokban. Figyeld meg, milyen csapatok nyomultak be hazánk területére!

„Ezt a háborút elvesztettük”

1918. október 16-án, a képviselőházban Wekerle Sándor miniszterelnök bejelentette lemondását, valamint azt, hogy a Monarchia békét kér a wilsoni elvek alapján. Ezt követően Károlyi, az ellenzék vezére – immár sokadszor – kijelentette, hogy a háborút elvesztették.

Másnap a kormányoldal talán legtekintélyesebb politikusa, Tisza István szólalt fel: „*Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékokat űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály [...] tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük.*”

Károlyi ezt régóta hangoztatta, de szavaira a többség rá sem hederített. Tisza kijelentése viszont az egyszerű emberek számára is világossá tette az összeomlást.

A FORRADALOM GYŐZELME

1918 októberében láthatóvá vált, hogy Magyarország az első világháborút a vesztesek oldalán fejezi be. Budapesten ellenzéki politikusokból **megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Elnökévé Károlyi Mihály gróft** választották, aki már korábban is felszólalt a béke érdekében.

A Nemzeti Tanács a háború befejezését követelte, és meghirdette Magyarország demokratikus átalakítását. Programjában azt ígérte, hogy mindenkire kiterjesztik a választójogot, a parasztoknak pedig földet osztanak.

Hamarosan **tüntetések robbantak ki**, melyek résztvevői Károlyi miniszterelnöki kinevezését kívánták elérni. **Október 31-én a tüntetések forradalommá alakultak át**, amelyhez a frontról hazatérő katonák is csatlakoztak. Letépték sapkáikról a Monarchiát jelképező sapkarózsát, és helyére őszirozás tűztek.

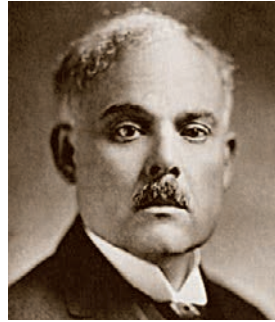
122.2. Budapesti utcakép az őszirozás forradalom idején. Szerinted mit jelképez a puskacsőbe tűzött virág?

122.3. A népköztársaság kikiáltása 1918 novemberében. Kit ismersz fel a képen a következő oldalon látható politikusok közül?

Innen kapta nevét az **őszirózsás forradalom**, amely néhány óra alatt **szinte vérontás nélkül győzött**. A felkelők elfoglalták a főváros legfontosabb pontjait. Az események talán egyetlen áldozata Tisza István gróf volt. A korábbi miniszterelnököt a saját lakásán lőtte le néhány katona. Sokan ugyanis őt tartották felelősnek az ország háborúba sodródásáért.

123.1. A korszak néhány fontosabb politikusa: Tisza István gróf (balra), az egykori miniszterelnök, Károlyi Mihály gróf (középen), a Magyar Nemzeti Tanács vezetője, a népköztársaság elnöke, illetve Jászi Oszkár, az új kormány nemzetiségi minisztere

Az események hatására Károlyit még aznap kinevezték miniszterelnökké. Az új kormány a Nemzeti Tanács tagjaiból alakult meg, így helyet kapott benne a munkásságot képviselő Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) is.

November közepén IV. Károly király lemondott „uralkodói jogainak gyakorlásáról”. Néhány nap múlva **Budapestben kikiáltották a népköztársaságot**. Magyarország 400 év után újra független állammá vált. 1919 januárjában Károlyit választották köztársasági elnökké.

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

1918 őszére az **Osztrák–Magyar Monarchia szétesett**. A magyarországi nemzetiségek is sorra mondták ki függetlenségüket. Támogatásukra szerb, cseh és román csapatok léptek Magyarország területére.

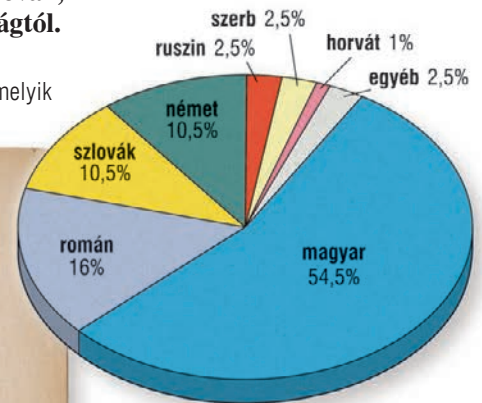
Károlyi úgy vélte, hogy a katonai ellenállással csak rontana a helyzeten. Ráadásul a kormány nem is rendelkezett bevethető csapatokkal, a hadsereg ugyanis a háború végére széthullott. Károlyi abban bízott, hogy a nagyhatalmak igazságosan fogják rendezni Közép-Európa sorsát.

A kormány terveket alakított ki egy közép-európai szövetségi államról, amelyben területi önkormányzatot kívántak adni a nemzetiségeknek. A **szlovák, román és délszláv lakosság azonban már el akart szakadni az országtól**.

123.3. Korabeli újságcikk a népköztársaság kikiáltásáról. Keresd meg a cikkben, hogy melyik napon történt! Milyen más eseményekről tájékoztatnak a címek?

123.2. A köztársaság kikiáltását követő korabeli plakát. Mit szimbolizálnak a rajta látható alakok?

123.4. Magyarország népességének etnikai megoszlása (Horvátország nélkül). Melyik volt a magyarok mellett a három legnagyobb nemzetiség?

Egy furcsa hadügyminiszter

Az őszirozsás forradalom után alakult kormány hadügyminisztere Linder Béla lett. Posztját azonban csak kilenc napig töltötte be. Bukásához hozzájárult az a hírhedt beszéde is, amelyben (állítólag meglehetősen ittas állapotban) a következőket mondta: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé nem akarok katonát látni!*” Eközben az ország határain jól felfegyverzett seregek álltak a céllal, hogy minél nagyobb területet foglaljanak el hazánktól.

TÖREKVÉSEK A DEMOKRÁCIA MEGSZILÁRDÍTÁSÁRA

Az őszirozsás forradalom győzelme után nem csak az ország szétesése okozott problémát. Kétek a munkások és a parasztok által várt intézkedések, például az általános választójog bevezetése és a földosztás. Emellett súlyos elégedetlenséget szült az élelmiszer- és szénhiány is. **Általános volt a nyomor, óriásira nőtt a munkanélküliek száma.**

Az elkeseredett emberek közül sokan az alakuló szélsőséges mozgalmak befolyása alá kerültek. **Az Oroszországból hazatérő hadifoglyok egy csoportja** ugyanis **megalakította a Kommunisták Magyarországi Pártját (KMP)**. Ők az orosz példa alapján bolsevik forradalmat akartak kihozni. A régi tisztikar egyes tagjai pedig katonai diktatúrát terveztek.

1919 elején a kormány végre cselekvésre szánta el magát. Felléptek a bal- és jobboldali szélsőségekkel szemben, a vezetőiket börtönbe zárták. Megindult a hadsereg újjászervezése. Károlyi Mihály saját birtokán megkezdte a földosztást. **Úgy tűnt, hogy az ország lassan felülkerekedik a válságon.**

A VIX-JEGYZÉK

Ám ekkor váratlan fordulat történt. A párizsi békekonferencia küldötte, Vix francia alezredes március 20-án jegyzéket* nyújtott át Károlyinak. Ebben **a győztes nagyhatalmak azt követelték, hogy a Tiszántúlon állomásozó magyar csapatokat további 100 km-rel vonják vissza.**

Károlyi – kiutat keresve a válságból – egy új kormány felállítását tervezte. A Vix-jegyzékről azonban még ennek létrejötte előtt döntöttek. Mivel a szociáldemokrata miniszterek nem akartak újabb területekről lemondani, hosszas habozás után **a jegyzéket elutasították.** Az új kormány azonban már nem Károlyi tervei szerint alakult meg.

124.1. Vix francia alezredes (középen) társai körében Budapesten

Az alábbiakban a Magyar Nemzeti Tanács 1918. november 16-i ún. I. számú néphatározatának részletét olvashatod. Milyen intézkedések meghozatalát tekintették a legfontosabbnak? Mi lett Magyarország államformája?

„*I. cikk. Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság. [...]*

IV. cikk. A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket:

1. az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő [...] választójogról,
2. a sajtószabadságról, [...]
4. az egyesülés és a gyülekezés szabadságáról,
5. a földműves népek földhöz juttatásáról.”

124.2. Gondot okozott a pénzhiány is. Különösen a fémpénzek fogytak meg, a háborús félmhiány miatt. Ezért egyes városok, de gyakran vendéglősök, boltosok is ún. szükségpénzeket adtak ki ezek helyettesítésére. Olvasd le a bankjegyről, hogy mi volt akkoriban a pénznm Magyarországon!

1. Foglald össze az őszirozsás forradalom eseményeit!
2. Miért nem sikerülhetett a nemzetiségekkel való megegyezés?
3. Milyen reformokat valósított meg az őszirozsás forradalom? Melyekkel maradt adós?
4. Milyen volt az ország gazdasági helyzete 1918 ősztől 1919 tavaszáig? Hogyan alakultak az életkörülmények?
5. Tartsatok egy képzeletbeli kormányülést, ahol a Vix-jegyzék elfogadásáról vagy elutasításáról vitakoztok!

A „vörös gróf” és a „geszti bolond” (Olvasmány)

A 20. század elején két politikus kiengesztelhetetlen ellentéte jellemezte a magyar politikai életet. Habár Tisza István és Károlyi Mihály egyaránt grófok voltak, mégis más nézeteket vallottak. A kormánypárti Tisza előre látta a háború kitörését, és támogatta a Németországgal való szövetséget. Ellenezte a választójog kiterjesztését, és védte a nagybirtokosok érdekeit. Károlyi nézetei ezzel éppen ellentétesek voltak: mindenkinek meg kívánta adni a választójogot, a nagybirtokok felosztását javasolta, és az antanthatalmakhoz akart közeledni.

Tisza első kormányzása idején a parlamentben olyan súlyos feszültség alakult ki, amely néha a tettlegességig fajult. Mindennapossá vált, hogy az ellenzéki képviselők bekiabálással, fütytel, lábdobogással, sőt néha trombitákkal és sípokkal is zavarták az országgyűlés munkáját. Máskor törvénykönyveket, tintatartókat dobáltak a miniszterek felé. Még az is előfordult, hogy ledöntötték az elnöki emelvényt, és összetörték a székeket. A „garázdák” között volt Károlyi Mihály is. Tisza a rendbontókat több ízben rendőrökkel vezettette ki.

Tiszát nagyon sokan gyűlölték. A korszak legjelentősebb költője, Ady Endre is több alkalommal élesen támadta, egyik versében pl. „geszti bolondnak” nevezte. (A Tisza család kastélya Geszten volt.)

1913-ban Tiszát másodszor is kinevezték miniszterelnökké, Károlyi pedig átvette a legerősebb ellenzéki párt vezetését. A szarajevói merénylet után Tisza kezdetben ellenezte a hadüzenetet, de később támogatta a háború kirobbantását.

125.2. Kítűző a népköztársaság tiszteletére. Kit választottak az elnökévé 1919 januárjában?

Károlyi ekkor éppen az USA-ban tartózkodott. Európába való visszatérésekor Franciaországban őrizetbe vették, hiszen egy ellenséges állam polgára volt. Mivel becsületszavát adta, hogy nem fog az antant ellen harcolni, a franciák hazaengedték. Ennek ellenére rövid ideig mégis szolgált a fronton mint huszártiszt. Később többször felszólalt Magyarország háborúból való kilépése mellett. Ezért sokan hazaárulónak tartották. Tisza is élesen bírálta őt.

Az őszirózsás forradalom után Károlyi lett a miniszterelnök. Kinevezése napján néhány katona lelőtte Tiszát a saját lakásán. Károlyit megrendítette kérelhetetlen ellenfele halála. A temetésre koszorút is küldött, ezzel a felirattal: „Legnagyobb politikai ellenfelemnek az emberi kiengesztelődés jeléül: Károlyi Mihály”. A gyászoló család állítólag a szemétre dobta a koszorút.

Károlyi abban bízott, hogy az antant értékelni fogja korábbi politikáját. Hitt a wilsoni pontok megvalósulásában is, azonban csalódnia kellett. Támadói szerint nagy volt a felelőssége a történelmi Magyarország felbomlásáért, hiszen meg sem próbálta fegyverrel megvédeni az ország területét.

A köztársasági elnököt 1919 márciusában a hatalmat megszerző kommunisták félreállították. Károlyi házi őrizetbe került. Mivel sokáig nem cáfolta meg azt az állítást, hogy ő adta át a hatalmat a proletariátusnak, sokan kommunistának tekintették. Ezért ragadt rá a „vörös gróf” gúnynév.

A kommunisták fogságából szabadulva Károlyi elhagyta Magyarországot. 1923-ban Franciaországban telepedett le, és Párizsban halt meg 1955-ben.

125.1. Ellenzéki képviselők egy viharos parlamenti ülés után

„Van még itt egy ellenzéki!”

A parlamenti ellenségeskedés egy alkalommal csaknem tragédiába torkollott. Az egyik kivezetett ellenzéki képviselő pisztollyal a kezében a karzatról beugrott az ülésterembe. „Van még itt egy ellenzéki!” – kiáltotta, és három lövést adott le az elnöki székben ülő Tisza felé. A golyók Tisza feje mellett fúródtak a falba. Ám ő az ijedtség legkisebb jele nélkül az ülés folytatását kérte a képviselőktől.

125.3. Földosztás Károlyi birtokán, Kápolnán. E lépése miatt saját osztályának tagjai, az arisztokraták is árulónak tekintették

Tartalom

Visszatekintő	6
---------------------	---

A NEMZETÁLLAMOK KORA

A „kis” Napóleon Franciaországa (Olvasmány)	10
1. Az olasz egység létrejötte	12
A Vöröskereszt (Olvasmány)	14
2. A német egység megteremtése	15
3. A 19. századi brit világbirodalom	18
Aranyláz Amerikában (Olvasmány)	20
4. Az Amerikai Egyesült Államok polgárháborúja	22
Abraham Lincoln élete (Olvasmány)	25
5. Az ipari forradalom térhódítása	26
A párizsi világkiállítás (Olvasmány)	29
6. A munkásmozgalom irányzatai	31
7. Az imperializmus kora	34
8. A modern állam és polgárai	37
Az újkori olimpiák (Olvasmány)	40
Összefoglalás	41

MAGYARORSZÁG A DUALIZMUS IDŐSZAKÁBAN

9. Az önkényuralom évei	44
Betyárvilág Magyarországon (Olvasmány)	46
10. A kiegyezés	48
11. A dualizmus korának politikai változásai	51
12. A magyar gazdaság fejlődése	54
13. Az Osztrák–Magyar Monarchia népei	57
14. A polgárosodó társadalom	59
A szegedi árvíz (Olvasmány)	62
15. Az ország fővárosa, Budapest	64
Magyar „honleányok” (Olvasmány)	67
16. Az oktatás fejlődése	68
Női divat a dualizmus korában (Olvasmány)	70
Összefoglalás	71

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

17. Az első világháború kitörése	74
18. A frontok és a hátszág	76
Új fegyverek az első világháborúban (Olvasmány)	80
19. Az első világháború befejezése	82
20. Az oroszországi forradalom	85
21. Magyarország az első világháborúban	87
Összefoglalás	89

Tartalom

FÖLDÜNK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

22. Európa az első világháború után	92
A politikai „oldalak” (Olvasmány)	95
23. A Párizs környéki békék	96
24. A békekötések után	99
Gandhi, a „nagy lélek” (Olvasmány)	102
25. A sztálini Szovjetunió	103
Élet a gulágon (Olvasmány)	106
26. A nagy gazdasági válság	108
27. A Harmadik Birodalom	111
A berlini olimpia (Olvasmány)	114
28. Úton az újabb háború felé	115
Összefoglalás	119

HAZÁNK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

29. Az őszirózsás forradalom	122
A „vörös gróf” és a „geszti bolond” (Olvasmány)	125
30. A Tanácsköztársaság	126
31. Az ellenforradalom és Horthy hatalomra jutása	129
Admirális fehér lovon (Olvasmány)	131
32. A trianoni béke	133
„Nem, nem, soha!” (Olvasmány)	136
33. A rendszer megszilárdulása	138
Határviták Trianon után (Olvasmány)	141
34. Válság és kiútkeresés	142
35. A Harmadik Birodalom árnyékában	144
36. Társadalom és kultúra	146
Cserkészek, leventék (Olvasmány)	148
37. Magyarok a határon túl	150
38. A hétköznapi élet	152
Összefoglalás	155

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

39. A villámháborúk időszaka	158
A hátszág élete (Olvasmány)	161
40. Fordulat a háború menetében	163
A háború fegyverei (Olvasmány)	166
41. A semlegességtől a doni katasztrófáig	168
42. Az antifasiszta koalíció győzelme	171
Az atombomba története (Olvasmány)	174
43. Az európai zsidóság tragédiája	176
44. Hazánk német megszállása és a nyilas uralom	180
A háborús bűnösök (Olvasmány)	183
Összefoglalás	185

